

De avond voor Kerstmis - Tegen de oorlog in zingen

1.

24 December 1914, de Avond voor Kerstmis – iemand steekt een kaars aan. Het licht flakkert in het donker, maar een hand schermt het af en plant de kaars stevig in de grond. Dan begint een man heel zacht te zingen, stemmen vallen een voor een in en zo echoot een lied door de loopgraven, het waait over het kaalgeslagen veld naar de overkant – naar waar de vijand zich heeft verschanst. De onophoudelijk ratelende machinegeweren wordt hiermee het zwijgen opgelegd, wapens blijven ongebruikt liggen op de bevroren grond. En na een korte stilte beantwoorden enkele stemmen van de andere kant het Duitse *Weihnachtslied* met een Engelse *Christmas Carol*. Aarzelend klimmen de mannen uit hun loopgraven en ontmoeten elkaar halverwege in het niemandsland dat hen scheidt. Er worden kerstwensen uitgewisseld, wijn en sigaretten gedeeld, zelfs een potje voetbal gespeeld – de Duitsers winnen uiteraard.

Precies 97 jaar geleden klonk uit de loopgraven van Ieper een lied tegen de oorlog in, van mensen die verlangden naar vrede op aarde, naar vele Stille Nachten...

2.

Het bleef echter bij één Stille Nacht. Toen de legerleiders eenmaal lucht kregen van dit kerstbestand, werd er aan beide kanten hard opgetreden tegen de zogenoemde deserteurs. Een spontaan bestand was uiterst ongewenst en zou de discipline aantasten: de soldaten konden immers gaan denken dat de vijand ook maar een mens was. Het zorgvuldig opgebouwde vijandsbeeld moest koste wat kost in stand worden gehouden en de strijd verhevigde, eindeloos werd er gevochten om vierkante centimeters modder. Aan deze nachtmerrie kwam pas vier jaar en zeventien miljoen slachtoffers later een einde. Onder die slachtoffers veel jonge mensen, kinderen nog, de diepe nacht ingestuurd zonder te weten waarom, waarvoor.

3.

We hebben zojuist het eerste deel van het kerstverhaal gezongen, zoals dat opgetekend staat in het Lukasevangelie. Klonk dat nog mooi en hoopvol, over 'duisternis die het licht niet heeft overmeesterd', zo gruwelijk is het vervolg in het Evangelie van Matteüs; over de kindermoord.

Het verhaal over de geboorte van Jezus kun je onmogelijk losweken uit de gewelddadige wereld waarin het zich afspeelde. Een wereld met gekroonde beesten op tronen: de brute Herodes die toen hij hoorde dat er een 'koning der Joden' zou zijn geboren, in Bethlehem alle Joodse jongetjes jonger dan twee jaar liet afslachten. Concurrentie kon hij niet gebruiken, zelfs niet als die nog maar een paar dagen oud was. Er is voor de geboorte van Jezus dus een hoge prijs betaald en dat wordt nog wel eens vergeten.

Dit tweeliek van Evangelieteksten vormt een vlijmscherpe afspiegeling van de realiteit, van het eeuwige, wrange contrast tussen vrede en oorlog, tussen weggeslagen leven en nieuw begin.

Ook dit samenzijn hier vanavond, staat niet los van de wereld om ons heen. De gedachte dat de kerstnacht er een is van wereldwijd neergelegde wapens blijkt helaas naïef, want geweld gaat door, ook vannacht. In Gaza, Kinshasa, Damascus, en op kleine schaal in onze steden en dorpen. Misschien zijn er die zich even kunnen inhouden, maar kerstbestanden duren nooit lang: na twee dagen graaft iemand de strijdbijl toch weer op.

4.

Als mensen zo in elkaar zitten, hoe moet je dan vasthouden aan een 'visioen van vrede'? Soms voel je even: 'We kunnen het, hier ga ik iets mee doen', maar een paar uur later ben je weer vertwijfeld en denk je dat het vechten tegen de bierkaai is. Want wat helpt je liedje, je kaars, je plan, als de wereld bestierd wordt door machten zoveel groter dan jij? Je slaat de krant open en de crises vliegen je om de oren: in het klimaat, de economie, de manier waarop we met vreemdelingen omgaan, en je denkt: geen beginnen aan. Met een licht zeurend gevoel van moedeloosheid trek je je terug in je cocon, je eigen loopgraaf.

5.

En dan klinkt te midden van alle modder en ellende elk jaar opnieuw het kerstverhaal. Het staat als een paal boven water, als een kaars geplant in de grond. Zo'n tweeduizend jaar geleden opgeschreven, talloze malen doorverteld, vertaald, maar ongeschonden overgeleverd. *Catchy soundbites* heeft het niet nodig, een moderne straattaal-variant evenmin: het is wat het is, iedereen kent de afloop en toch blijft het, in al zijn clichés, tot de verbeelding spreken.

Toegegeven, de doorsnee invulling van Kerstmis in onze winkelstraten heeft er weinig meer mee te maken, op de decemberzegels van dit jaar winnen de rendieren het met gemak van de ezels, sneeuwpoppen van kleumende herders. En toch op dit moment, dit uur, zijn op honderdduizenden plekken, over heel de wereld, in kerken van steen en van golfplaat, in hutjes en huizen, mensen bijeengekomen, die dat oude verhaal weer samen willen horen, de overbekende kerstliederen zingen en bij elkaar komen om gemeentes van 'De Avond voor Kerstmis' te vormen. Dat deze woorden bij alle leegte en het domme vermaak, mensen blijven aanspreken, mag een wonder heten!

6.

Welke woorden? Van een kind ons geboren, Jezus. Jesjoe'a is zijn Joodse naam, wat betekent: 'dat mensen bevrijd zullen worden.' Mozes ging hem voor, bevrijdde in opdracht van God, *Die Ene, Ik zal er zijn*, het volk Israël uit de slavernij van Egypte. In het kerstverhaal wordt opnieuw een mens geboren die de opdracht van bevrijding ter harte neemt, er gestalte aan geeft. Deze mens durfde het aan, opgegroeid in een land dat zwaar onderdrukt werd, een tegenstem te laten klinken, zich in te zetten voor de armen, de kinderen, de vreemdelingen, al die ontrechte mensen. En dat is het begin geweest van een veel grotere tegenbeweging, die nooit meer is gestopt, die dwars door alle oorlogen heen zich tegen onrecht is blijven verweren.

7.

En mensen van die tegenbeweging zijn er ook nu nog. De Occupy-herders, de wijzen uit het Oosten, strijdend voor een Arabische lente, de engelen van de Voedselbank - al die mensen die de moed niet opgeven. Nelson Mandela is ook nog altijd een van hen. In de inaugurele rede, die hij als nieuwe president van Zuid-Afrika in 1994 hield, na zevenentwintig jaar gevangenschap, zei hij het als volgt: '*Onze diepste angst is niet dat we ontoereikend zijn. Onze diepste angst is dat we oneindig krachtig zijn. Het is ons licht, niet onze duisternis, waar we het allerbangst voor zijn. Wij zijn geboren om de luister van God, die in ons woont, uit te dragen.*'

Dit samenzijn hier vanavond gaat niet alleen over de geboorte van Jezus, maar ook over die van onszelf. Dat je het in je hebt om opnieuw te beginnen, je niet neerlegt bij de wereld zoals die is, niet vervalt in cynisme of moedeloosheid. Zoek mensen in wie je jezelf herkent en met wie je het

volhoudt om zo hard mogelijk tegen de kleine en grote oorlogen van deze wereld in te zingen en leven.

8.

Op een middag, half december 1971, de Vietnamoorlog is in volle gang, loopt Eddy Barclay over straat door een voorstad van Parijs. Op de muren leest hij protestteksten als: *US Go Home!* en: *Wanneer stopt de oorlog?* De woest neergekalkte woorden zetten hem aan het denken. Kerstmis is in aantocht en die strijd gaat gewoon maar door. Hij kijkt naar de kinderen op straat die nog een heel leven voor zich hebben. Ze voeren geen oorlog, maar spelen gewoon een potje voetbal. En dan weet hij: ik schrijf een lied voor hen. Een lied over de wereld zoals die is, met al haar ellende, maar ook over een wereld zoals die zou kunnen zijn, over een bestand dat duurt, liefde die blijft, mensen die bidden en zingen, de hoop niet verliezen.

Dat lied zingen wij met hen mee, u kent het misschien nog wel, 'Niets is veranderd' heet het, *Rien n'a changé*.

Klinkt dat cynisch? Maar wat óók niet is veranderd: dat mensen door alle eeuwen heen uit hun loopgraven zijn geklommen om tegen oorlog te protesteren, in ieder van ons woont een diep verlangen naar vrede.

Kerstmis 1914 in Ieper, gebeurt nog steeds.

Zo moge het zijn.